

KUZNETSOVA I.

PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT OF THE STUDENTS IS THE FORMING OF THEIR PEDAGOGICAL SKILLS

The aspect of readiness of the future teacher of comprehensive school to the use of pedagogical skill as component of his professional development is viewed in this article.

Key words: *Professional selfdevelopment, psychological obstacles, samoaktualizaciya, deyatel'nostnyu approach.*

УДК 371.13

СТОЛЯРОВА Л.В.

РОЗВИТОК СУБ'ЄКТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ДУХОВНОЇ ХОРОВОЇ СПАДЩИНИ М. ЛИСЕНКА

У статті піднімається проблема розвитку суб'єктності майбутнього вчителя музичного мистецтва засобами впровадження в педагогічний процес вищого навчального закладу кращих зразків духовної хорової спадщини М. Лисенка.

Ключові слова: *суб'єкт, суб'єктність, духовна хорова спадщина, суб'єктна культурна сфера, творча навчальна діяльність.*

Головною тенденцією у розвитку сучасного суспільства є декларування людини як найвищої цінності. За таких умов людина розглядається як складна і відкрита система, що має унікальні внутрішні психологічні здібності для саморозвитку і розкриття свого творчого потенціалу. Перш за все ці прогресивні процеси відображаються в системі освіти, як в тому осередку, що спрямований на формування та розвиток особистості. Перехід від масових педагогічних явищ на самоцінність особистості, її суб'єктність, необхідність вивчення можливостей та умов індивідуального розвитку, визнання рівноправності суб'єктів освітнього процесу, відбивається в положеннях Закону України «Про освіту», концепції педагогічної освіти, цільової комплексної програми «Вчитель».

У свою чергу, організація сучасного освітнього середовища загальноосвітньої та вищої школи на гуманістично орієнтованих принципах, його функціонування як системи дитинотворення, людинотворення, спрямована на визначення особистості учня рівноправним суб'єктом і метою освіти, її визнання найвищою цінністю. Проблема взаємодії між суб'єктами навчально-виховного процесу, зокрема, суб'єктна сутність взаємовідносин між учнем та вчителем, студентом та викладачем розглядається як особливо важлива в системі підготовки майбутнього фахівця.

«Процес європейської інтеграції дедалі помітніше впливає на всі сфери життя держави, не оминув він і вищої освіти. Відтак Україна чітко визначила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності у контексті європейських вимог» [1,3]. За таких обставин:

- вища освіта має задовольнити інтелектуальні потреби особистості як суб'єкта життєдіяльності;
- вища освіта має формувати особистість студента як суб'єкта творчої навчальної діяльності;
- вища освіта має формувати особистість майбутнього фахівця як суб'єкта творчої професійної діяльності [2, 134].

Метою нашої статті є спроба визначити особливості розвитку суб'єктності майбутнього вчителя музичного мистецтва засобами духовної хорОВОЇ спадщини М. Лисенка, як одного з дієвих факторів не тільки професійного але й загальнолюдського, гуманістичного спрямування освітнього процесу вищої школи; *завданням* – розглянути процес впровадження духовної хорОВОЇ спадщини М. Лисенка в творчу навчальну діяльність майбутніх вчителів музичного мистецтва, та встановити її суб'єктну направленість.

У сучасній психології та педагогіці поняття «суб'єкт» розглядається переважно як суб'єкт діяльності, тобто той, хто здатен її засвоїти та творчо перетворити. У свою чергу, суб'єктність особистості проявляється у вибірковості до пізнання світу (змісту, виду та форм його існування), стійкості цієї вибірковості, способів опрацювання навчального матеріалу, емоційно-особистісному ставленні до об'єктів пізнання (матеріальних та ідеальних). Суб'єктність також проявляється у тому, що вона

творить, створює принципово нові можливості, породжує постійно щось нове [3, с. 35].

У сучасності проблема суб'єктності є об'єктом досліджень ряду вітчизняних і зарубіжних вчених – І.Д. Беха, А.М. Бойко, В.Ф. Паламарчук, О.М. Пехоти, С.І. Подмазіна, Н.С. Якиманської та ін. Для активної розробки проблематики суб'єктності важливими є праці К.А. Абульханової-Славської, яка трактує суб'єкта життя як особистість, що формує позицію и лінію власного життя. В свою чергу, І.А. Зимня, виокремлюючи основні характеристики суб'єкта, зазначає, що суб'єктність є неподільною цілісністю спілкування, діяльності, самосвідомості та буття; суб'єктність – це акт динамічності, який не існує поза самої взаємодії (міжособистісної, соціальної, діяльнісної) [4, с.316]

Як специфічна форма невербальної комунікації, музика взагалі, а хорове виконавство зокрема, є могутнім засобом впливу на особистість. Колективна форма занять хору без перебільшення можна вважати справжньою педагогічною лабораторією, в якій в умовах навчально-виховного репетиційного процесу формується особистість майбутнього вчителя-музиканта. Творча атмосфера, втілення образно-емоційного змісту хорових творів дає можливість удосконалювати пізнавально-світоглядну, емоційно-вольову та дієву сфери особистості як студентів, так і викладачів – керівників хорового колективу, що потребує від суб'єктів цього процесу не тільки ділового, але й особистісного взаємопроникнення.

У контексті нашого дослідження, суб'єктність майбутнього вчителя музичного мистецтва розглядається нами як особлива лінія поведінки, що характеризується самостійністю, яка виявляється у вибранні студентом стратегії рішень, у рефлексії, самооцінюванні результатів власних рішень, у емоційності та креативності. Суб'єктність також є привнесенням у професійну діяльність загального когнітивного і емоційного стилів діяльності, її естетичних компонентів, способів самореалізації. Тому, в процесі підготовки вчителів музичного мистецтва передбачається використання не тільки традиційних музично-педагогічних методик, але й актуалізується необхідність звернення до тих дещо позабутих витоків вітчизняної музичної культури, які несуть в собі неоцінімий навчальний та виховний потенціал.

Одним з безумовних чинників у процесі розвитку суб'єктності майбутнього вчителя музичного мистецтва ми вважаємо ві-

тчизняну духовно-хорову спадщину української композиторської школи, бо ця апробована упродовж кількох століть духовна скарбниця, в якій музично-художніми засобами втілені не тільки духовні цінності свого часу, але й сутнісні проблеми буття, не втрачає своєї актуальності. Саме з цих позицій, звернення до творчості Миколи Віталійовича Лисенка – видатного композитора, вченого-фольклориста, піаніста і хорового диригента, визначного громадського діяча, фундатора української композиторської школи – збагачує навчальний процес з позицій набуття студентом-суб'єктом освітньої діяльності можливостей реалізувати себе в спілкуванні з духовною музичною спадщиною, відкриває нові перспективи опанування творчою вокально-хоровою та диригентською діяльністю.

Хорова творчість Лисенка багатогранна. Це відомі кантати «Б'ють пороги», «Радуйся, ниво неполитая», «На вічну пам'ять Котляревському», у його творчому доробку – велика кількість обробок народних пісень, авторські твори. Але про таку сторінку його різнобічного таланту, як духовно-релігійний спів, ми знаємо дуже мало. Відомо, що до нього митець звернувся лише наприкінці свого життєвого шляху і творів цієї тематики на сьогоднішній день, на превеликий жаль, знайдено небагато. У справі повернення цих опусів до скарбниці національної культури дуже багато зроблено М. Юрченком, який ретельно вивчив і зібрав усі на сьогодні відомі духовні твори «батька української музики». Це, в основному, обробки М.Лисенка для мішаного хору старовинних українських релігійних кантів і псалм, що були надруковані в рідкісних зараз виданнях початку ХХ ст., його хоровий концерт «Камо поїду от лица Твого», що співався на похоронах композитора. Унікальним є єдиний віднайдений церковний твір композитора «Херувимська пісня», а також духовний гімн нашої країни «Молитва за Україну» (у першому варіанті – «Дитячий гімн») у трьох найбільш поширених редакціях О. Кошиця, В. Матюка та К. Стеценка.

«М. Лисенко не залишив свідоцтв про своє зацікавлення духовною музикою» – пише у вступній статті до збірника релігійних творів М. Лисенка М. Юрченко. [5, с. 3] За свідченням видатного учня М. Лисенка О. Кошиця «Лисенко ніколи не держав в руках Ірмолея і не цікавився ним» [6, с. 52]. Це не означає, що композитор був бездуховною особистістю, а є,

мабуть, наслідком того, що «церковна музика у ХІХ ст. зазнала сильної русифікації і її загальний «молитовний стиль» ніс чужий для українського характеру стан «відчуженості» та аскетичного містицизму. Національні ж особливості української музики не могли виявитися за таких умов, отже не викликали зацікавлення у такої чутливої до всього національного людини, яким був М.В. Лисенко. Коли ж перед композитором розкрився пласт побожних пісень, які несли глибокий національний колорит, Лисенко залюбки поринув у нову для нього галузь релігійної музики. Його відношення до неї було як до продукту народної творчості і принципи обробки релігійних кантів і псалмів повторюють принципи його кращих обробок народних пісень». [5, с. 3]

На музичному відділенні Інституту педагогічної освіти МДУ ім. В.О. Сухомлинського декілька хорових творів духовно-релігійного жанру Миколи Віталійовича Лисенка було включено нами до програми студентських хорових колективів. Навчальний хор «Gaudeamus» працював над твором «Боже, великий, єдиний» у аранжуванні О. Кошиця, а камерний хор «Дивоспів» вивчав цей самий твір у обробці В.Матюка. Створена у 1885 році, «Молитва за Україну» набула широкої популярності. «Якщо на Східній Україні його «забули», – відмічає Р. Скорульська, – то на Західній, а особливо в діаспорі він звучав подекуди нарівні із шевченковим «Заповітом». [7, с. 19] У процесі роботи над даними редакціями «Молитви» було здійснено порівняльний аналіз музичної мови та словесного тексту. Студенти відмітили, що обидва варіанта досить схожі, але є деякі відміни у побудові мелодії, гармонічному забарвленні, ритмічній структурі, русі динаміки. Сповнена щирістю і позбавлена зайвої експресивності, «Молитва» є справжнім транслятором мудрості попередніх поколінь сьогоднішній молоді.

Опрацьовування духовного хорового концерту «Камо поїду от лица Твоего» стало справжньою творчою лабораторією по ознайомленню майбутніх вчителів музики із композиційними та стильовими особливостями даного жанру лисенківської творчості. Особлива увага приділялась аналізу музично-виразних засобів та їх відповідності біблейському текстові, адже у архітектоніці подібних творів є багато сакральних таємниць, із якими сучасне покоління молодих музикантів знайоме ще не в достатній мірі.

Загальновідомо, що твори релігійних жанрів потребують особливого ставлення до їх озвучення як у процесі вивчення, так і у виконанні. За визначенням М. Юрченка «в оригінальних духовних творах Лисенко не «вписується в стиль» церковного співу свого часу, а розкриває багату картину людських переживань». [5, с. 3] Ця теза у повній мірі відноситься і до даного твору, який наповнений глибокої психологічної виразності і репрезентується як оперна сцена із контрастними епізодами, у яких яскраво змальовані різні стани збентеженої людської душі.

Хоча студенти зіткнулися з великою кількістю проблем як у репетиційній, так і виконавській періоди, робота над духовно-релігійними творами М.В. Лисенка, за їх власними висловлюваннями, була дуже складною, але цікавою і корисною. Особистість композитора, з творчістю якого студенти стикаються при вивченні дисциплін «Історія української музики», «Хорознавство», «Хорове диригування», «Основний музичний інструмент» та ін., вийшла для студентів за межі суто інформаційного формату, набувши рис живого безпосереднього спілкування, щирості та людяності. На нашу думку, подібна інтеграційна міжпредметна інтеракція для якісного сприймання майбутніми фахівцями надбань національної культури і їх наступне трансформування у особистісну, суб'єктну культурну сферу, є необхідною умовою сучасного навчально-виховного процесу.

Система хорової співтворчості на основі впровадження духовної хорової спадщини вітчизняних композиторів, зокрема, М. Лисенка, свідчить про те, що вона здатна вирішувати завдання розвитку і самореалізації особистості, її творчого потенціалу за умови кардинальної зміни змісту і методів навчання. Хорова діяльність стає для майбутніх вчителів музичного мистецтва творчою, якщо її учасники в ході співробітництва і на основі художньо-творчої природи виконавського мистецтва оволодівають поряд з специфічними диригентсько-хоровими й художньо-творчими вміннями, проникаючи в сутність духовних хорових творів.

Зауважимо, що особистісно орієнтована технологія колективної творчої взаємодії та виховання, що утворюється в умовах роботи хорового колективу, дає можливість об'єднати як ділову, так і міжособистісну сфери діяльності суб'єктів цього навчально-виховного процесу. «Саме суб'єкт-суб'єктний харак-

тер стосунків викладача і студента є такою моделлю взаємин, яка заперечує маніпулювання вихованцем, створюючи простір успіху та підтримки. Виховна мета даної моделі полягає в тому, що вона є основою для того, щоб настанови викладача-куратора трансформувались у власні переконання студента і надавали їм необхідну смислоціннісну спрямованість» [8, с. 24].

Отже, підводячи підсумок, ми можемо зазначити, що сьогоденна музично-педагогічна практика свідчить про те, що звернення до маловідомих сторінок національної культури не тільки розширює кругозір молодого фахівця, сприяє процесу активного залучення надбань минулого у культурний простір сучасності, а й є могутнім засобом розвитку його суб'єктності. Процес вокально-хорової діяльності одночасно є процесом становлення індивідуальності, оскільки суб'єкт-студент у своїй творчій діяльності не тільки проявляється, він в ній створюється та визначається з позицій набуття суб'єктних складових особистості: прагнення до вільного володіння професійним навичками, професійної самоосвіти, самовдосконалення, свідомого розвитку рефлексивності творчого мислення тощо. Це розвиває, поповнює суб'єктність студента і весь навчально-виховний процес у ВНЗ з формування особистості сучасного спеціаліста як активного суб'єкта, здібного самостійно, творчо здійснювати свою діяльність і свідомо нею керувати.

Відкриваючи для себе світ музично-емоційних сакральних образів, сьогоденний студент – завтрашній молодий учитель, стає співтворцем у справі розвитку власної суб'єктності, що у майбутній практичній діяльності та повсякденному житті дасть міцні духовні паростки і стане основою для подальшого самовдосконалення та власного суб'єктного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта України і Болконський процес: Навч. посібник / За ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Суб'єктна парадигма вищої освіти. // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: Педагогічна майстерність, творчість, технології. – 2007. – 644 с.
3. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії: наук. вид. / О.А. Донченко, Т.М. Титаренко, В.О. Татенко; ред. В.О. Татенко. – К.: Либідь, 2006. – 360 с.

4. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Учебник для вузов. Изд. 2-е, доп., испр. и перераб. – М.: Логос, 1999. – 384 с.
5. Микола Лисенко. Релігійні твори для мішаного хору // Упорядник М. Юрченко. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1993.
6. Відгуки минулого. О. Кошиць в листах до П. Маценка. Вінніпег.: «Культура і освіта». – 1954.
7. Р. Скорокульська. «Молитва» // Музика, К., 1998. – №2.
8. Пехота О.М., Серета І.В. Педагогічна майстерність викладача с позицій суб'єктного підходу // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: Зб. Наук. праць / За заг. ред. Н.Г. Ничкало. – Харків: НТУ «ХП», 2007. – 664 с.

СТОЛЯРОВА Л.В.

**РАЗВИТИЕ СУБЪЕКТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ
МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА СРЕДСТВАМИ ДУХОВНОГО
ХОРОВОГО НАСЛЕДИЯ Н. ЛЫСЕНКО**

В статье поднимается проблема развития субъектности будущего учителя музыкального искусства средствами введения в педагогический процесс высшего учебного заведения лучших образцов духовного хорового наследия Н. Лысенко.

Ключевые слова: субъект, субъектность, духовное хоровое наследие, субъектная культурная сфера, творческая учебная деятельность.

STOLAROVA L.V.

**OF DEVELOPMENT OF THE SUBJECT OF THE FUTURE
TEACHER OF MUSICAL ART OF M. LYSENKO RISES**

In article the problem of development of the subject of the future teacher of musical art by introduction means in pedagogical process of a higher educational institution of the best samples of a spiritual choral heritage of M.Lysenko rises.

Keywords: The subject, subjectivity, a spiritual choral heritage, subject cultural sphere, creative educational activity.